

Gwen
Strauss

DEVYNIOS

Tikra istorija apie moteris,
išgyvenusias baisiausius nacių
Vokietijos laikus

Gwen Strauss

DEVYNIOS

Tikra istorija apie moteris,
išgyvenusias baisiausius nacių
Vokietijos laikus

Iš anglų kalbos vertė Marija Aurelija Potašenko

VILNIUS 2022

Versta iš:
THE NINE
by Gwen Strauss

© Gwen Strauss, 2021

Published by arrangement with St. Martin's Publishing Group.

All rights reserved.

© Vertimas į lietuvių kalbą, Marija Aurelija Potašenko, 2021

© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė, 2022

© Leidykla VAGA, 2022

ISBN 978-5-415-02643-2

ELIZAI, NOAH'UI IR SOPHIE

*Ce que nous avons partagé
Dans la peur, le froid, la faim, l'espoir.
L'épreuve, tant physique que psychique
Ne se répète pas, même pour nous.
Elle se limite au monde de jamais plus.
Ce que nous avons enduré ensemble
Est à nous, à cette vie, de ces instants,
Comme un transmutation de l'une, à l'autre,
dans une autre vie.*

Ką mes dalijomės
Baimėje, šaltyje, alkyje, viltyje.
Kūno ir proto išbandymo
Niekas negalės pakartoti, net mes.
Tai liko niekados daugiau pasaulyje.
Tai, ką kartu ištvėrėm,
Yra mūsų – tas gyvenimas, tos akimirkos –
Tarsi virsmas iš vieno į kita,
kitame gyvenime.

— NICOLE CLARENCE, VIENA IŠ DEVYNETO

T U R I N Y S

PIRMAS SKYRIUS

Helena . . . 15

ANTRAS SKYRIUS

Zaza . . . 48

TREČIAS SKYRIUS

Nikolė . . . 98

KETVIRTAS SKYRIUS

Lona ir Gigi . . . 141

PENKTAS SKYRIUS

Zina . . . 173

ŠEŠTAS SKYRIUS

Žozė . . . 205

SEPTINTAS SKYRIUS

Džekė . . . 223

AŠTUNTAS SKYRIUS

Mena . . . 246

DEVINTAS SKYRIUS

Ilgiausia diena . . . 282

DEŠIMTAS SKYRIUS

Grįžimas į gyvenimą . . . 299

VIENUOLIKTAS SKYRIUS
Kelio namo beiėškant . . . 325

DVYLIKTAS SKYRIUS
Tai tik atsisveikinimas . . . 351

INFORMACIJA SKAITYTOJAMS . . . 397

PADĖKA . . . 405

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS . . . 413

PASTABOS . . . 415

BIBLIOGRAFIJA . . . 425

Hélène Podliasky (Helena) – mano senelio sesuo, kitų aštuonių moterų žinoma kaip Kristin. Sulaikyta dvidešimt ketverių, tuo metu priklausė Pasipriešinimui šiaurės rytų Prancūzijoje. Puiki inžinierė, kalbėjo penkiomis kalbomis. Laikyta pabėgimo vade.

Suzanne Maudet (Zaza) – Helenos mokyklos laikų draugė. Sulaikyta dvidešimt dvejų, kuomet dirbo su *Auberge de Jeunesse* Paryžiuje. Buvo neseniai ištekėjusi už René Maudet, laikė save grupės raštininke. Vos karui pasibaigus, parašė optimistišką knygą apie pabėgimą; ši galiausiai išleista 2004-aisiais.

Nicole Clarence (Nikolė) ėjo svarbias pareigas Pasipriešime. Sulaikyta dvidešimt dvejų – kitą dieną po savo gimtadienio. Ji buvo viena iš „57 000“ – šitaip pavadinta garsioji paskutinė grupė kalinių, deportuotų iš Paryžiaus 1944-ųjų rugpjūtį, likus kelioms dienoms iki miesto išvadavimo.

Madelon Verstijnen (Lona) – viena iš dviejų devyneto olandžių. Ją sulaukė dvidešimt septynerių Paryžiuje, kur ji atvyko prisidėti prie brolio ir kartu kovoti olandų Pasipriešime. Juodvi su Helena geriausiai grupėje kalbėjo vokiškai ir buvo patyrusios skautės. Lona buvo užsispyrusi ir drąsi. 1991-aisiais parašė memuarus apie pabėgimą.

Guillemette Daendels (Gigi) – Lonos draugė iš Olandijos. Dvidešimt trejų kartu su Lona sulaikyta kitą dieną, kai atvyko į Paryžių. Santūri, grupės diplomatė. Artimai susidraugavo su Mena.

Renée Lebon Châtenay (Zina) – grupės drąsuolė. Sulaikyta dvidešimt devynerių, kai ieškodama savo vyro nuėjo į kalėjimą. Pagimdė Prancūzijos kalėjime. Priklausė *Comète* tinklui, padėdavo išsekusiems ir pakliuvusiems į bėdą Sąjungininkų kariams pabėgti į Ispaniją.

Joséphine Bordanava (Žozė) – ispanė, jauniausia iš devyneto. Dvidešimties sulaukyta Marselyje. Užaugo vaikų namuose pietų Prancūzijoje. Priklausė Marselio tinklui: nešiojo lauknešėlius besislapstantiems žydų vaikams ir Pasipriešinimo dalyvių šeimoms. Garsėjo kaip puiki dainininkė.

Jacqueline Aubéry du Bouley (Džekė) – našlė; per pabėgimą sirgo difterija. Dvidešimt devynerių sulaukyta Paryžiuje. Dirbo tinkle *Brutus*. Neieškojo žodžio kišenėje ir buvo linkusi spalvingai keiktis. Kaip ir Nikolė, išvežta iš Paryžiaus 1944-ųjų rugpjūtį kartu su paskutiniąja, „57 000“, grupe.

Yvonne Le Guillou (Mena) priklausė olandų Pasipriešinimo tinklui Paryžiuje. Sulaukyta dvidešimt dvejų. Koketiška, žavinga ir kaprizinga, nuolat įsimylinti. Tipiška darbininkų klasės paryžietė, nors jos šeima buvo kilusi iš Bretanės.

**Pabėgimo maršrutas
ir Europos žemėlapis**

PIRMAS SKYRIUS

-- Helena --

Hélène Podliasky

Moteris ištrūko iš rikiuotės ir puolė į ryškiai geltonų vilnijančių rapsų lauką. Ji ėmė plėšti žiedus nuo stiebų ir abiem rankomis grūsti juos sau burnon. Nors išsekusios ir sutrikusios, kitos eilėmis išrikiuotos moterys tai pastebėjo – dėl tokio poelgio jas lyg elektros srovė nupurtė panika. Apstulbusi Helena laukė šūvio, kuris tikrai turėtų pasigirsti po tokio veiksmo. Gal net kulkosvaidžio serija, kuri pakirstų ištisą būrį – bet kurį, galbūt jų. Prižiūrėtojai galėjo taip padaryti: nieko nesirinkdami apšaudyti eiles, kad pamokytų. Tačiau nieko neįvyko. Ji tegirdėjo nepertraukiamą medinių klumpių bildėjimą, skleidžiamą tūkstančio velkamų kojų.

Kai moteris grįžo į eilę, Helena pastebėjo, kad jos veidas nusėtas geltonų žiedadulkių; ji šypsojosi.

Tuomet kita moteris įpuolė į rapsų lauką ir ėmė glemžti žiedus – kiek tik pajėgė prisikrovė į savo nudriskusio palto skvernus. Jai grįžus rikiuotėn, moterys kone kūlvirsčiais vertėsi viena per kitą prie jos ir pagriebusios žiedą kaipmat jį sučiaumodavo.

Kodėl jos išsisuko?

Vakar vos už kelių eilių nuo Helenos stovėjusią moterį nušovė į galvą, kai ji bandė pakelti apipuvusį obuolį.

Helena apsidairė aplink. Jų kolona buvo labai ištįsusi. Tarp eilių ir būrių švietė tarpai. Prižiūrėtojų šalimais nesimatė.

– Dabar! – nekantriai sušnypštė Džekei, baksteldama jai alkūne.

– Betgi susitarėm palaukti, kol sutems, – sukuždėjo Džekė gergždžiančiu, siaubo persmelktu balsu.

Helena kumštelėjo Zinai į petį.

– Žiūrėk! – tarė. – Nė vieno prižiūrėtojo!

– *Oui*, matau. – Zina linktelėjo ir griebė Zazą už rankos. – Tai mūsų šansas.

Jos pasiekė kelio vingį. Kelią kirto žvyrkelis, einantis išilgai gilaus griovio. Helena žinojo, kad atėjo laikas. Jos turėjo eiti dviem eilėmis, visos viena šalia kitos, kad liktų nepastebėtos. Zina, Zaza, Lona, Mena ir Gigi, stovėjusios eilėje priešais jas, pasislinko, ir tuomet Džekė, Nikolė ir Žozė su Helena priešaky praėjo. Penktoji moteris iš jų eilės ėmė mykti esanti pernelyg pavargusi.

– Tiek to, pamirškite ją! – sušnypštė Helena ir truktelėjo drauges eiti toliau. – Greičiau!

Iš viso moterų buvo devynios. Laikydamosi už rankų jos atsiskyrė nuo kolonos ir viena po kitos sušoko į tranšėją. Priplojo prie žemės pačioje giliausioje griovio vietoje, kur žemė buvo drėgna. Helena juto, kaip širdis daužosi krūtinėje. Buvo tokia ištroškusi, kad bandė laižyti purvą. Negalėjo prisiversti pažvelgti aukštyn, patikrinti, ar jas ras, ar ji mirs nuo šūvio griovy belaižydama drėgną žemę. Užuoat tai padariusi, pažvelgė į Loną, stebelijančią į kelią.

– Ką matai? – pašnibždomis paklausė Helena. – Ar mus gali pastebėti?

– Matau tik kojas. – Lona stebėjo pro jas klampojančias nesibaigiančias moterų eiles: pusė jų basos, kitos apsiavusios medines klumpes. Visos basos pėdos – aptekusios purvu, raudonos ir kruvinos.

Lona patikino, kad tįsančių griovyje jų niekas nemato. Šiaip ar taip, praeita jau tiek lavonų, kad kelios moterys griovio gilumoje veikiausiai atrodo kaip dar viena kūnų krūva. Rankomis apsivijusios viena kitą, besidaužančiomis širdimis moterys laukė, kol nuslops pažeme velkamų medinių klumpių dunksėjimas. Kai kolona dingo iš akiračio ir ritmiško kojų tapsėjimo nebebuvo girdėti, Lona tarė:

– Baigta. Dabar! Judinamės!

Helena atsistojo ir pirma visų pasileido išilgai griovio priešingon pusėn. Tačiau apimtos euforijos jos netruko uždusti. Pakilusios iš griovio sukniubo pievoje. Gulėjo ten, žvelgdamos aukštyn į dangų, spausdamos rankas ir isteriškai kvatodamos. Joms pavyko! Tačiau dabar jos atsidūrė vidury Saksonijos, kur išsigandę ir priešiški Vokietijos kaimų gyventojai, įniršę sprunkantys Vokietijos *Schutzstaffel* (SS) pareigūnai, Rusijos

armija ir Sąjungininkų bombonešiai virš galvų. Jos tikėjosi, kad amerikiečiai kažkur netoliese. Žūtbut turėjo rasti amerikiečius arba mirti jų beieškodamos.

Mano teta, *tante Hélène*, buvo graži jauna moteris. Jos kakta buvo aukšta, o šypsena plati. Varno juodumo plaukai ir tamsios akys su vešliais gosliais antakiais. Atrodė smulkutė ir trapi, bet skleidė stiprybę. Net sulaukusi senyvo amžiaus – kai ją pažinojau – laikėsi kaip karalienė: visados elegantiškai apsirengusi, nepriekaištingu manikiūru ir spinduliuojanti inteligencija. Nuotraukose, darytose kai buvo dvidešimties, atrodo santūri ir protinga. Lyderė iš prigimties.

1943-ųjų gegužę ji įsitraukė į Pasipriešinimą, priklausiusį *Bureau des opérations aériennes* (BOA) regionui „M“. BOA buvo įsteigtas tų metų balandį kaip tarpininkas tarp *Forces françaises de l'intérieur* (FFI, tokį pavadinimą Pasipriešinimui davė Charlis de Gaulle'is) ir Anglijos. Šis biuras turėjo užtikrinti apsikeitimą informacija ir priimti parašiusiais atgabentus ginklus. „M“, didžiausiam FFI regionui, priklausė Normandija, Bretanė ir Anžu. Veikti šioje teritorijoje prieš pat išsilapinimą Normandijoje buvo ypač svarbu ir pavojinga. Gestapas sėkmingai sugaudė ir nužudė bauginamai daug vadų ir tinklo dalyvių. Pašėlusiais mėnesiais, artėjant dienai D, Helenos regionas tapo tiek Pasipriešinimo, tiek vis žiauresnių ir desperatiškesnių gestapo bandymų sunaikinti pagrindinius tinklus židiniu.

Kai įsitraukė į kovą, Helenai buvo dvidešimt treji. Baigusi fizikos ir matematikos studijas Sorbonos universitete, ėmėsi

svarbaus chemikės darbo lempas gaminančioje įmonėje. Visgi jos veikla Pasipriešinime darėsi vis reikšmingesnė, tad metė darbą, kad galėtų visą laiką skirti kovai su naciais. Tėvams melavo apie savo veiklą. Jos *nom de guerre* buvo Kristin – būtent šiuo vardu užregistruota nacių įrašuose.¹ Taip buvo žinoma ir tarp kartu su ja pabėgusių moterų.

Jos vadas, slapyvardžiu „Kimas“, buvo Paulis Schmidtas. Karui prasidėjus jis ėjo elitinio Prancūzijos kalnų pėstininkų dalinio vado pareigas. 1940-aisiais kariavo Norvegijoje; jo batalionas buvo evakuotas į Angliją, ten Kimas gydėsi po stipraus nušalimo. Atsigavęs prisijungė prie *Forces françaises de l'intérieur* ir slapta grįžo į Prancūziją. 1943-ųjų kovą paskirtas vadovauti BOA ir įsteigė virtualią „priėmimo komitetą“ šiauriniame regione. Viena iš keturiolikos jo pasamdytų agentų buvo Helena. Jai skirta užduotis ieškoti vietų, tinkamų parašutams nusileisti. Kiekvienam nusileidimui ji turėdavo surinkti Pasipriešinimo narių komandą, pasiruošusią laukti nusileidimo vietoje. Galiausiai jai patikėta megzti ryšius tarp skirtingų Pasipriešinimo tinklų regione „M“. Ji užšifruodavo ir iššifruodavo žinutes, transliuojamas radijo bangomis, kad perduotų Londonui informaciją apie padėtį žemyninėje dalyje.

Helena su nekantrumu laukdavo pilnaties, kai lėktuvai galėdavo rasti nusileidimo vietą naktį. Tris dienas prieš pilnatį klausydavosi radijo. Slapti kodai buvo transliuojami per BBC, tiksliau, per specialią penkiolikos minučių laidą *Les Français Parlent aux Français* („Prancūzai kalba prancūzams“). Helena dažnai svarstydavo, ką eiliniai klausytojai mano girdėdami tokias frazes kaip *les souliers de cuir d'Irène sont trop grands* (odinės Irėnės šlepetės yra pernelyg didelės).

Įtraukianti, kinematografiška, tikrais faktais paremta istorija apie stiprybę atsilaikyti, drąsą, draugystę ir išlikimą pačiais tamsiausiais laikais.

-The Guardian

Gwen Strauss knyga *Devynios* atkuria tikrą autorės močiutės sesers Héléne Podliasky istoriją ir pasakoja apie jos suburtą jaunų moterų devynetuką, kuris pabėgo iš nacių stovyklos ir leidosi į dešimties dienų išlikimo žygį per Antrojo pasaulinio karo fronto linijas: iš Vokietijos atgal į Paryžių.

Prie pasipriešinimo nacių okupacijai judėjimo prisijungusioms moterims tuomet dar nebuvo nė trisdešimties. Jos kontrabanda per visą Europą gabeno ginklus, talkino agentams parašiuotininkams, koordinavo komunikaciją tarp regioninių sektorių, padėjo kurti išsigelbėjimo kelių tinklą į Ispaniją, slėpė žydu vaikus. Suimtos Prancūzijos policijos, tardytos ir kankintos gestapo, jos keliavo iš vieno kalėjimo į kitą, kol galiausiai buvo deportuotos į Vokietiją. Jų grupė kūrėsi palaipsniui, vis suvedant aplinkybėmis: susikirtus keliams, patekus į tuos pačius kalėjimus, atsidūrus Ravensbriuko koncentracijos stovykloje. Kai galiausiai moteris įkalino Leipcigo darbo stovykloje, jas jau siejo neišardoma ir brangi draugystė. Paskutinėmis karo dienomis *Devynios* buvo priverstos stoti į mirtininkų eiseną, tačiau nutaikė akimirką, sukaupe drąsą ir pabėgo...

Gausia archyvine medžiaga ir liudininkų atsiminimais paremtas, širdį veriantis Gwen Strauss pasakojimas – tai jaudinantis žmogiškumo, dvasios stiprybės, tikėjimo ir bendrystės, kurie nemiršta net baisiausiais žmonijos istorijos tarpsniais, liudijimas.

